

URSZULA CELIŃSKA
WNHiS UKSW, Warszawa

DZIAŁALNOŚĆ GOSPODARCZA I KULTUROWA KSIĄŻĄT MAZOWIECKICH JANUSZA I STARSZEGO ORAZ SIEMOWITA IV

Wbrew obiegowej opinii, Mazowsze nie było bardzo zacofanym krajem. Od połowy XIII w. poddawało się kolejnym reformom gospodarczym, społecznym i przemianom kulturowym, które spowodowały doświadczenie Korony Królestwa Polskiego. Lokacje nowych miast na prawie niemieckim, budowa nowych zamków i warowni, rozwój szlaków handlowych i inne elementy doprowadziły do rozkwitu Mazowsza w XV w.

Dynastia Piastów mazowieckich panująca na Mazowszu wywodziła się od syna Kazimierza Sprawiedliwego – Konrada I Mazowieckiego (1187/88-1247)¹. Omawiani w tekście książe, Janusz I Starszy (ok. 1346-1429) oraz Siemowit IV (ok. 1352-1426), byli synami Siemowita III oraz Eufemii opawskiej. Przejmując panowanie po swoim ojcu Janusza I otrzymał Mazowsze wschodnie – tereny bardzo rozległe, choć słabo zurbanizowane i zaludnione, zaś Siemowit IV otrzymał Mazowsze zachodnie – dobrze zagospodarowane choć niewielkie księstwo. Książęta od początku swych samodzielnych rządów różnili się w swym podejściu do władzy. Starszy z braci, Janusz, okres swych rządów poświęcił na umacnianie swej dzielnicy wewnątrz przez liczne reformy, nowinki techniczne i liczne objazdy. Nie pragnął większej władzy niż posiadał, w związku z tym każdorazowo składał hołd lenny ze swych ziem zmieniającym się władcom Królestwa Polskiego, będąc przy tym wiernym lennikiem. Natomiast Siemowit IV, być może z powodu odziedziczenia mniejszej części Mazowsza, pragnął mieć większe wpływy na politykę zagraniczną i zyskać dla siebie koronę polską. By to osiągnąć, wdał się w wojnę domową po śmierci Ludwika Węgierskiego, w której nie zdobył tronu polskiego. Cały okres swego panowania starał się ugrać dla siebie najwięcej korzyści, co czasem odbywało się kosztem polityki wewnętrznej jego władztwa. Książęta pomimo różnic w kierunkach polityki, starali się współpracować ze sobą szczególnie na polu polityki wewnętrznej, ze szczególnym uwzględnieniem gospodarki.

1. Gospodarka

Mazowsze było terenem leśnym, a przez to miało ogromny potencjał handlowy, którym zainteresowani byli nie tylko lokalni mieszkańcy, ale również kupcy czy przedstawiciele handlowi z terenów Królestwa Polskiego czy Państwa Krzyżackiego i Hanzy. Handlowi sprzyjały reformy gospodarcze, lokacje miast na prawie niemieckim i rozbudowa szlaków handlowych.

¹ *Piastowie. Leksykon biograficzny*, red. K. Ożóg, S. Szczur, Kraków 1999, s. 256-257.

a) Lokacja na prawie niemieckim i ośrodki miejskie

Polityka wewnętrzna książąt Janusza I oraz Siemowita IV sprzyjała upowszechnianiu się prawa niemieckiego, czyli odmianie prawa chełmińskiego². Książęta zapewne wiedzieli, że gęsta sieć miejska będzie przynosiła korzyści administracyjne, ale przede wszystkim gospodarcze. Miasta stawały się w owym okresie silnym elementem w wymianie towarowo-pieniężnej. Dlatego też budowa miast wzbogacała skarb książęcy. W XIV w. na Mazowszu było tylko kilka miast, które były lokowane na prawie niemieckim. Należały do nich m.in.: Kolno³, Płock⁴, Sochaczew⁵, Warszawa⁶, Ciechanów, Czersk, Pułtusk, Rawa, Warka oraz Wiskitki⁷.

Wzmocniona akcja lokacyjna na prawie niemieckim została zaobserwowana w drugiej połowie panowania księcia Janusza I, czyli na początku XV w. Nadawał on to prawo zarówno miastom jak i wsiom, zaś te które już posiadały owe prawo, często dostawały potwierdzenia lub rozszerzenia przywileju. Za rządów Janusza Starszego założono dwadzieścia cztery nowe miasta oraz przeniesiono istniejące miasta na prawo chełmińskie⁸. W dzielnicy Siemowita IV również lokowano miasta na prawie niemieckim, m.in. Biezuń, Kuczbork, Kutno, Nowe Miasto nad Pilicą, Szereńsk. Natomiast w ziemi bełskiej lokowano m.in. Busko, Horodło, Tyszowiec, Sokale⁹. Lokacje były przeprowadzane nie tylko w dobrach książęcych, ale również w miastach prywatnych, zarówno szlacheckich jak i duchownych¹⁰. Stanisław Pazyra zwraca uwagę, że lokacje na Mazowszu nie miały charakteru *in cruda radice*, czyli tworzenia miast na surowym korzeniu, gdyż ponad połowa miast powstała w miejscu już istniejących osad lub poprzez zmianę z prawa polskiego na prawo niemieckie¹¹.

Ważnym elementem na Mazowszu było rozdawnictwo ziem słabo zaludnionych, tzw. ziem pustych. *Odbiorcami nadań książęcych było głównie drobne rycerstwo, szukające poprawy swej sytuacji życiowej na nowo kolonizowanych obszarach. Nadania te zwane ad servitia communia przyznawane dla 2-3 osób często sobie obcych [...]. Były one zazwyczaj dziesięciowłokowe (ok. 170 hektarów)*¹². Te donacje najczęściej były pozbawione immunitet-

² M. Bogucka, H. Samsonowicz, *Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedrozbiorowej*, Wrocław 1986, s. 45-88; S. Russocki, *Etapy lokacji miejskich na Mazowszu w XVI-XV wieku*, „Przegląd Historyczny”, 55/1965, z. 2; S. Pazyra, *Geneza i rozwój miast mazowieckich*, Warszawa 1959, s. 82-157 i in.; K. Tymaniecki, *Prawo niemieckie w rozwoju społecznym wsi polskiej*, „Kwartalnik Historyczny”, 37/1923; Z. Kaczmarczyk, M. Szczaniecki, *Kolonizacja na prawie niemieckim w Polsce a rozwój renty feudalnej*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, 3/1951, s. 59-82; B. Zientara, *Przemiany społeczno-gospodarcze i przestrzenne miast w dobie lokacji*, w: *Miasta doby feudalnej w Europie środkowo-wschodniej*, red. A. Gieysztor, T. Roslanowski, Warszawa 1976, s. 67-97.

³ Cz. Brodnicki, *Kolno na Mazowszu*, Warszawa 1982, s. 30-56.

⁴ T. Żebrowski, *Stolica książąt mazowieckich i płockich w latach 1138-1495*, w: *Dzieje Płocka*, red. A. Gieysztor, Płock 1973, s. 59-110.

⁵ H. Rutkowski, *Rozwój przestrzenny Sochaczewa od XII do XVIII wieku*, w: *Dzieje Sochaczewa i ziemi sochaczewskiej*, red. S. Russocki, Warszawa 1970, s. 27-48.

⁶ Zob. *Dzieje Warszawy*, red. S. Kieniewicz, t. 2-6, Warszawa 1976-1990.

⁷ H. Samsonowicz, *Gospodarka i społeczeństwo (XIII – początek XIV wieku)*, w: *Dzieje Mazowsza*, red. H. Samsonowicz, t. 1, Pułtusk 2006, s. 364; S. Pazyra, *Geneza i rozwój...*, s. 113.

⁸ M. Wilska, *Książę Janusz Starszy*, Warszawa 1986, s. 22.

⁹ J. Grabowski, *Dynastia Piastów mazowieckich: studia nad dziejami politycznymi Mazowsza, intytulacją i genealogią książąt*, Warszawa 2012, s. 106.

¹⁰ A. Supruniuk, *Otoczenie księcia mazowieckiego Siemowita IV. Studium o elicie politycznej Mazowsza na przełomie XIV i XV wieku*, Warszawa 1998, s. 24.

¹¹ S. Pazyra, dz. cyt., s. 159-173.

¹² M. Wilska, *Książę Janusz...*, s. 21.

tów, ale z zastrzeżeniem obowiązku wystawienia jeźdźca na koniu z uposażeniem¹³. Rozdawnictwo pustych ziem w dzielnicy czersko-warszawskiej odbywało się w północnych i wschodnich terenach księstwa, zaś w dzielnicy płockiej miało to miejsce w ziemi bełskiej¹⁴. Rozdawnictwo ziem znajdujących się w domenach książęcych było również praktykowane, w szczególności przez księcia Siemowita, który podczas swego panowania bardzo pomniejszył swą domenę. Janusz również nadawał dobra książęce, jednakże te darowane starał się zastępować innymi, które sam nabywał najczęściej drogą kupna.

b) Skarbowość oraz moneta

Elementami, które nierozdzielnie wiązały się z nadaniami ziemi były wszelkiego rodzaju czynsze, podatki oraz powinności ludności poddanej, które musiała ona złożyć na rzecz księcia. Ogólnie te powinności oraz cały ich system nazwane są skarbowością. Należy zaznaczyć, że immunitety nadawane przez książąt mazowieckich przy lokacji na prawie chełmińskim były niepełne. Zastrzegano sobie pewne świadczenia na rzecz księcia, zarówno w obowiązku budowy grodów, świadczenia posług oraz odpłaty odświętnej.

Takimi dochodami były podatki okolicznościowe. Pierwszy taki podatek został określony przez Siemowita III w dokumencie z 25 czerwca 1363 r. zezwalającym na lokowanie na prawie niemieckim wsi Wola Cieciszewska przez podstolego czerskiego Stanisława. Znajdowała się tam klauzula, w której książę zastrzegał sobie obowiązek świadczenia podatku przy okazji małżeństwa swoich dzieci, niewoli księcia lub jednego z książęcych synów oraz kupna lub wykupu ziemi¹⁵. Należy podkreślić, że te podatki były elementem immunitetu ekonomicznego przyznawanego przy okazji nadania prawa chełmińskiego dla wszelkich dóbr znajdujących się na terenie, który jest pod protekcją danego władcy. Były one pobierane w wyjątkowych sytuacjach, do których zaliczano: małżeństwo panującego księcia lub jego dzieci, kupno nowej ziemi lub wykup ziemi zastawionej, wykup księcia z niewoli. Książę miał prawo nałożyć ten sam podatek kilkakrotnie w roku jeśli zaistniały podane wyżej sytuacje¹⁶. Janusz I Starszy określił wysokość najczęściej nakładanego na ludność podatku okolicznościowego – swadziebnego, czyli podatku pobieranego w wypadku małżeństwa księcia lub jego dzieci. Został określony w dokumencie księcia Janusza Starszego z 21 czerwca 1414 r., wydanym w Nowym Mieście i wynosił dwanaście groszy praskich z włóki osiadłej¹⁷. Nie wiadomo czy była ustalona konkretna suma podatku okolicznościowego dla innych sytuacji. Zapewne było to uzależniane od wysokości potrzebnej ogólnej sumy.

Mieszkańcy Mazowsza mieli obowiązek płacenia stałego podatku, czyli czynszu książęcego. Każdego roku ten podatek pobierał podpisek (zastępca pisarza ziemskiego) w dniu świętego Marcina, czyli 11 listopada¹⁸. Obowiązek stałego świadczenia na rzecz księcia był

¹³ A. Surpuniuk, *Otoczenie księcia...*, s. 25, przyp. 91.

¹⁴ M. Wilska, *Książę Janusz...*, s. 20; A. Surpuniuk, *Otoczenie księcia...*, s. 25.

¹⁵ Treść klauzuli: *eo duntaxat excepto, quod cum nupcias filiorum vel filiarum nostrarum celebrabimus divina dispositione vel, quod absit, captivacionem incurrere nos vel quempiam ex filiis nostris aut terram nostram redimere vel aliam emere contigerit, tunc volumus, quod cum omnibus villis in ducatu nostro consistentibus, equali iure locatis predictae ville incole communem, qualem posuerimus, pro eadem vice persolvant exactionem.* Cyt. za J. Senkowski, *Skarbowość Mazowsza od końca XIV wieku do 1526 roku*, Warszawa 1965, s. 143.

¹⁶ J. Senkowski, dz. cyt., s. 143-155.

¹⁷ *Kodeks dyplomatyczny Księstwa Mazowieckiego*, wyd. J. T. Lubomirski, Warszawa 1863, nr 151, s. 157-158.

¹⁸ J. Senkowski, dz. cyt., s. 106.

zaznaczony w dokumencie nadającym prawo chełmińskie. Siemowit IV nadał takie prawo 22 grudnia 1385 r. wsi Draganie. W zamian zastrzegł sobie, aby poddani z uprzywilejowanych dóbr zapłacili mu corocznie z każdej osiadłej włóki dwanaście groszy praskich. Miasta lokowane na prawie niemieckim miały obowiązek dostarczenia na ewentualną wyprawę wojenną sum pieniężnych oraz wozów¹⁹.

Wszelkie opłaty zbierał pisarz ziemski lub zastępujący go podpisek. Jeden z tych urzędników zjeżdżał do danej wsi i za pośrednictwem pana gruntowego zbierał podatki. Zdarzały się również sytuacje, że stacjonował w mieście, które było punktem administracyjnym i tam oczekiwał na wpłaty od ludności²⁰. *Stosunkowo znacznie rozbudowana była rachunkowość skarbowa. Prowadzono rejestry centralne, obejmujące całokształt wydatków i wpływów w pieniądzu. Obok tego odrębne rejestry prowadzili szafarze wydatkujący otrzymane ze skarbu kwoty na określony cel*²¹. Ponadto każdy z pisarzy ziemskich musiał posiadać własne księgi skarbowe, w których prowadzone były rejestry. Wszelkie przychody książęce przeznaczane były zarówno na prywatne utrzymanie księcia, jak i na cele publiczne. Środki zbierane od ludności były przede wszystkim głównym elementem utrzymania dla władcy oraz jego dworu, a dopiero w następnej kolejności pokrywały koszty funkcji państwowych²². W tym miejscu należy wspomnieć również o skarbcu książęcym, który dla Mazowsza płockiego znajdował się w katedrze płockiej. W dzielnicy czersko-warszawskiej zapewne było to archiwum kapituły warszawskiej, w której przechowywano archiwum książęce²³.

Książęta mazowieccy mieli prawo do regali menniczych oraz zwierzchności menniczej (prawo wyboru kruszcu, ustalenie stopy menniczej i prawa do stempla)²⁴. Znaną są kwartniki – monety bite przez Siemowita IV. Na ich awersie wybita była litera S oraz napis w otoku: + DVCIS · SEMOVITI, zaś na rewersie widniał jednogłowy orzeł ze głową zwróconą w prawo, napis brzmiał: + MONETA PLOCEN²⁵. Moneta mazowiecka przestała obowiązywać w XV wieku²⁶. Na terenie całego księstwa mazowieckiego oprócz monety bitej przez Siemowita IV obowiązywał grosz praski, brakteaty i szelingi krzyżackie oraz grosz krakowski.

e) Urzędy administracyjno-gospodarcze

Najważniejszymi urzędnikami, którzy zarządzali poszczególnymi dobrami na terenie konkretnej ziemi byli rządcy – *procuratores*, którzy w późniejszym okresie przekształcili się w starostów poszczególnych ziem. Byli zastępcami starosty generalnego na danym terenie, wpisywani w *Metrykę Mazowiecką* dla lat 1425-1429²⁷. *Uprawnienia gospodarcze starostów i rządców potwierdzają dwa dokumenty Janusza I – z 22 kwietnia 1376 i 20 stycznia*

¹⁹ J. Senkowski, dz. cyt., s. 124-128.

²⁰ K. Tymaniecki, *Procesy twórcze społeczeństwa polskiego w wiekach średnich*, Poznań 1996, s. 331.

²¹ J. Senkowski, dz. cyt., s. 228.

²² S. Russocki, K. Pacuski, *Ustrój polityczny i prawo*, w: *Dzieje Mazowsza*, red. H. Samsonowicz, t. 1, Pułtusk 2006, s. 425.

²³ J. Senkowski, dz. cyt., s. 228-229.

²⁴ R. Grodecki, *Dzieje zwierzchności menniczej w Polsce średniowiecznej*, w: *Polityka pieniężna Piastów*, Kraków 2009, s. 6.

²⁵ F. Piekosiński, *O monecie i stopie menniczej w Polsce w XIV i XV wieku*, w: *Rozprawy Akademii Umiejętności*, 9/1878, s. 152 oraz tabl. V.

²⁶ J. Senkowski, dz. cyt., s. 98.

²⁷ J. Senkowski dz. cyt., s. 34.

1395. *W pierwszym z nich książę zakazywał starostom i rządcom zmieniać rozmiary ról poddanych we wsi Kosowo, a w drugim zabraniał pobierania przez starostę lub rządcę określonych dochodów w mieście książęcym Warce*²⁸. Książęta powoływali rządców/starostów poprzez zawieranie z nimi umów na dzierżawę ziemi. Ponadto zawarte były w nich wszelkie prawa oraz obowiązki urzędników. Umowy podpisywano na rok z możliwością przedłużenia pod koniec roku gospodarczego – po żniwach (z reguły był to 28 sierpień). Rządcy/starostowie mieli prawo do pobierania określonych dochodów: świadczenia w naturze ze wsi i miast, dochodów z młynów, folwarków książęcych, kar sądowych wydawanych na ziemi, które zarządzał oraz do pobierania drobnych opłat od niektórych poddanych. Obowiązkiem rządcy/starosty było świadczenie określonej liczby stacji dla księcia lub jeśli nie zostało to wykorzystane, równowartość stacji w opłacie pieniężnej. Ponadto musieli pod koniec roku sporządzać inwentarze dóbr książęcych, które dzierżawili²⁹.

Urzędnikiem, o którym również należy nadmienić jest pisarz ziemski (*notarius*), który zajmował się prowadzeniem rejestrów sądowych (ksiąg sądów ziemskich), wystawianiem dokumentów sądowych, poborem podatków oraz dochodów pieniężnych (w tym nadzór nad bartnikami). W każdej z ziem przebywał jeden pisarz ziemski, od czego wyjątkiem jest ziemia płocka – tam urzędowali pisarz płocki i płoński³⁰. *Administrowanie czynszem książęcym wymagało dobrej znajomości miejscowych stosunków i stanu prawnego poszczególnych dóbr. Do tego pisarz ziemski powinien był dobrze znać zasady prowadzenia rachunkowości skarbowej oraz dysponować odpowiednim personelem*³¹. Zapewne pisarz musiał być zaufanym urzędnikiem książęcym o nieskalanej uczciwości, gdyż miał do czynienia ze sporymi kwotami, które należały do dworu książęcego.

d) Szlaki handlowo-komunikacyjne oraz polityka handlowa

Omawianie działalności handlowej Mazowsza należy zacząć od szlaków handlowych, które ciągnęły się przez te ziemie, gdyż to one w dużej mierze umożliwiały rozwój gospodarki towarowo-pieniężnej. Istotne znaczenie miały drogi prowadzące do najbliższych sąsiadów Mazowsza i Królestwa Polskiego. Na Śląsk można było dostać się trzema trasami: 1) Płock – Gostynin – Łowicz, 2) z centralnego Mazowsza przez Sochaczew, 3) z Mazowsza południowego przez Rawę. Ważną drogą pod koniec XIV w. stał się szlak biegnący przez Mazowsze, a łączący ziemie litewsko-ruskie ze Śląskiem. Nie jest on znany, choć wiadomo, że punktem, przez który przebiegała była Warszawa stającą się coraz silniejszym ośrodkiem handlowym oraz miejskim³². Droga lądowa zwana „starą drogą wojenną” łączyła Mazowsze z Królewem i znana była od 1353 r. Prowadziła ona przez Warszawę, Serock, Pułtusk, Maków, Chorzele i dalej na Szczytno. Jak sama nazwa wskazuje, związana była głównie z elementami wojennymi, choć służyła również do celów gospodarczych³³. Były to jednak trasy o małym znaczeniu handlowym, pozostawiające Mazowsze poza zasięgiem wielkiego handlu międzynarodowego.

²⁸ M. Wilska, *Mazowieckie środowisko dworskie Janusza Starszego*, Warszawa 2012, s. 50.

²⁹ J. Senkowski, dz. cyt., s. 36-38.

³⁰ A. Supruniuk, *Otoczenie księcia mazowieckiego...*, s. 79.

³¹ J. Senkowski, dz. cyt., s. 141.

³² A. Wawrzyńczyk, *Studia z dziejów handlu Polski z Wielkim Księstwem Litewskim i Rosją w XVI wieku*, Warszawa 1956, s. 12; J. Senkowski, dz. cyt., s. 61.

³³ H. Samsonowicz, *Gospodarka i społeczeństwo...*, s. 342.

Najważniejszymi i najbardziej eksploatowanymi szlakami dla Mazowsza były drogi prowadzące na północ, do państwa krzyżackiego.³⁴ Na początku XV w. ważnym szlakiem dla środkowo-wschodniej Europy była droga łącząca Wielkie Księstwo Litewskie i Ruś z Europą Zachodnią. Szlak ten przechodził przez takie miasta jak: Brześć, Liw, Warszawę, aby dalej prowadzić przez: Piotrków, Brzeźnicę, Wieluń, Bolesławiec do Wrocławia. Inne ramię tej drogi prowadziło przez: Tykocin, Wiznę, Łomżę, Ostrołękę, Różan, Maków, Ciechanów, Raciąż do Płocka albo Włocławka. Zaś inna droga biegła przez: Nur, Brok, Kamieniec aż do Warszawy³⁵. Prócz dróg lądowych istniały na Mazowszu drogi wodne, które służyły nie tylko jako szlaki handlowe, ale również jako droga wodna wewnętrzna ziem mazowieckich. Główną drogą wodną Mazowsza była Wisła, która była najstarszą mazowiecką drogą handlową³⁶. Jej trasa prowadziła do Torunia oraz Gdańska. Innymi drogami wodnymi biegnącymi przez Mazowsze były rzeki Narew i Bug, które łączyły z Bałtykiem nie tylko ziemie mazowieckie, ale również ziemie ruskie oraz Wielkie Księstwo Litewskie.³⁷

Wzrost znaczenia gospodarczego Mazowsza wiązał się z ubożeniem Europy zachodniej, wyczerpanej epidemią dżumy. Okoliczności te sprzyjały rozwojowi handlu Europy wschodniej, który w drugiej połowie XIV w. wykorzystwała Hanza³⁸. Wschód – a w tym Mazowsze – oferowały głównie zboże oraz surowce potrzebne do *okrętownictwa i sukiennictwa: drewno, popiół, smoła, dziegieć, konopie, len, a także wosk i miód. Te towary wraz z futerkami zaczęły dominować w wywozie hanzeatyckim z terenów Polski, Pomorza, Prus krzyżackich, Mazowsza*³⁹.

Do dochodów księcia należały regalia – były to zarezerwowane dla monarchy elementy działalności gospodarczej, które wynikały z prawa książęcego. Do regali książęcych, które przyniosły dochody na Mazowszu zaliczamy głównie cła, myta, regale ziemi, regale bartne, regale młynne, regale górnicze, regale łowieckie⁴⁰. Polityka celna książąt mazowieckich miała swój początek w latach siedemdziesiątych XIV w., kiedy książęta rozpoczęli starania, by zachęcić kupców do przejazdu przez Mazowsze. Janusz I oraz Siemowit IV nadali cła możliwym mazowieckim, które pobierane były na drogach wodnych. Było to początkiem nowej „organizacji ceł w księstwach w myśl zasady *in eodem loco, quantitate, qualitate, numere, pondere et valore* (w określonym miejscu zgodnie z wielkością, jakością, ilością, wagą i wartością) dotycząca stworzenia stosunkowo jednolitego systemu opłat niehamujących inicjatyw kupieckich”⁴¹. W skład regali celnych wchodziły ustalenia tariff i systemu

³⁴ Zob. M. Biskup, *Zjednoczenie Pomorza wschodniego z Polską w połowie XV wieku*, Warszawa 1959, s. 56.

³⁵ H. Samsonowicz, *Gospodarka i społeczeństwo...*, s. 345.

³⁶ Zob. R. Grodecki, *Znaczenie handlowe Wisły w epoce Piastowskiej*, Kraków 1928; R. Rybarski, *Handel i polityka handlowa Polski w XVI stuleciu*, t. 1, Warszawa 1958, s. 13.

³⁷ M. Małowist, *Polityka gospodarcza Zakonu Krzyżackiego w XV wieku*, Wrocław 1948, s. 54.

³⁸ Tenże, *Wschód a Zachód Europy w XIII-XVI wieku. Konfrontacja struktur społeczno-gospodarczych*, Warszawa 2009, s. 49-77.

³⁹ H. Samsonowicz, *Gospodarka i społeczeństwo...*, s. 344.

⁴⁰ Zob. J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, *Historia ustroju i prawa polskiego*, Warszawa 1998, s. 71; S. Russocki, K. Pacuski, *Ustrój polityczny i prawo*, s. 422; S. Weymann, *Cła i drogi handlowe w Polsce średniowiecznej*, Poznań 1938; A. Jezierski, C. Leszczyńska, *Historia gospodarcza Polski*, Warszawa 1997; B. Zientara, *Dzieje gospodarcze Polski do 1939*, Warszawa 1988.

⁴¹ H. Samsonowicz, *Gospodarka i społeczeństwo...*, s. 342-343; *Iura Mazoviae Terrestria. Pomniki dawnego prawa mazowieckiego ziemskiego*, wyd. J. Sawicki, t. 1 (1228-1471), Warszawa 1972, nr 26 (1382 r.); *Kodeks dyplomatyczny Księstwa Mazowieckiego*, wyd. J. T. Lubomirski, nr 129 (1398 r.).

celnego, organizowanie komór celnych etc. Książęta mazowieccy starali się prowadzić w stosunku do kupców, którzy przejeżdżali przez ziemie mazowieckie, politykę sprzyjającą handlowi. Z tym związane było podpisanie statutu w 1426 r. *Do czasu wydania statutu, w wypadku zatrzymania przemytnika, konfiskacie uległ nie tylko wóz i konie, lecz także wiezione towary. Statut z 1426 r., wydany dla całego Mazowsza, postanowił, że konfiskacie ulega tylko własność furmana, który przeszedł cło, podczas gdy wiezione przez niego towary, bez względu na to czy były własnością kupca mazowieckiego, czy też obcego, nie mają być konfiskowane*⁴². Miał on również na celu ujednoczyć cła wodne między księstwami mazowieckimi.

2. Kultura

Na Mazowszu kultura rozwijała się dzięki Piastom mazowieckim, zarówno książętom rządzącym, jak ich żonom czy dzieciom oraz biskupom płockim. Rozkwit tej dziedziny życia był możliwy w dużej mierze dzięki coraz częstszym kontaktom Mazowsza z krajami ościennymi, wpływom z ośrodków akademickich i kulturalnych całej Europy, poprzez wyjazdy elit i kształcenie się urzędników.

a) Kancelaria książęca

Ogromnie ważną rolę w działalności politycznej, gospodarczej oraz kulturalnej odgrywała kancelaria książęca, która zarządzała wystawianiem dokumentów, a także przechowywała pieczęcie książęce. Rozległość terenów, jakie posiadali książęta, wymagała sprawnej i kompetentnie zorganizowanej kancelarii. Urzędnicy pracujący w kancelarii musieli być nie tylko wykształceni, ale również posiadać zaufanie księcia. W związku z tym często pełnili rolę kapelanów książęcych lub doradców⁴³. Na czele kancelarii mazowieckiej stał kanclerz dworu, zwany *cancellarius curie*. Jego zastępcą był podkanclerz (*vicecancellarius*). Adam Wolff uważa, że kancelaria mazowiecka miała specjalne prawa oraz, że sami kanclerze *zajmowali stanowisko mniej więcej równorzędne z marszałkami*⁴⁴.

Na Mazowszu założono księgi czynności kancelaryjnych, które nosiły nazwę *Metryki Mazowieckiej*. Były to protokoły procedur prawnych księcia lub dokonanych wobec księcia. Zachowało się dziewiętnaście ksiąg. Zapiski rozpoczynają się od 1414 r. – czyli podczas rządów Janusza I oraz Siemowita IV – a kończą się na 1526 r. Uważa się jednak, że już wcześniej sporządzano zapiski rejestrowe specjalnych. W księgach metrykalnych znajdują się dokumenty wieczyste, doczesne oraz zapisy obrotu ziemią. Prawdopodobnie były w niej (lub osobno) sporządzane rejestry dotyczące korespondencji oraz spraw polityczno-dyplomatycznych, dokumentów ustawodawczych i innych doczesnych dokumentów. Księgi tego typu posiadały zapisy jedynie dokumentów wystawionych przez kancelarię, natomiast księga mazowiecka posiadała również zapisy działań prawnych wystawcy, jakie miały być w przyszłości wystawione w formie dokumentu oraz te działania, które tego dokumentu

⁴² J. Senkowski, dz. cyt., s. 62-63; R. Russocki, *Uwagi o polityce targowej książąt mazowieckich w XIV i XV wieku*, „Przegląd Historyczny”, 51/1960, z. 2, s. 279.

⁴³ A. Sołtan, *Warszawskie środowisko umysłowe w XV i początku XVI wieku*, „Studia Warszawskie”, 19/ 1975, z. 2, s. 200-201.

⁴⁴ A. Wolff, *Studia nad urzędnikami mazowieckimi 1370-1526*, Wrocław 1962, s. 53-54.

miały nie otrzymać. Warto podkreślić, iż *Metryka Mazowiecka* jest wcześniejszym zabytkiem tego typu niż *Metryka Koronna*⁴⁵.

Urząd kanclerza sprawowali ludzie wykształceni oraz doświadczeni w pracy w kancelarii. Byli to ludzie często związani z kapitułą katedralną oraz kolegiacką w Płocku lub kapitułą kolegiacką w Warszawie. Kilku pracowników kancelarii książęcej, w omawianym okresie, podejmowało studia na uniwersytetach. W kancelarii księcia Janusza I Starszego było dwóch, którzy mieli ukończone studia. Gotard z Gruby pracował w kancelarii książęcej od początku XV w., stopniowo uzyskując nowe stanowiska, by na początku 1429 r. zostać kanclerzem kancelarii Janusza I, a później jego wnuka Bolesława IV. Udał się w latach dwudziestych XV w. na uniwersytet w Bolonii, gdzie podjął studia z prawa kanonicznego, uzyskując w lipcu 1424 r. tytuł doktora dekrétów. Drugim urzędnikiem, który posiadał wyższe wykształcenie był Ścibor z Belska. Zatrudniony był w kancelarii księstwa czersko-warszawskiego jako pisarz, a po studiach jako notariusz. Studiował na uniwersytecie w Pradze, gdzie uzyskał w 1400 r. tytuł bakałarza sztuk, podejmując w późniejszym czasie studia na uniwersytecie krakowskim⁴⁶.

W kancelarii Siemowita IV pracowało trzech urzędników, którzy posiadali wykształcenie uniwersyteckie. Dadźbog ze Szczawina studiował na Uniwersytecie w Pradze, na wydziale prawa. Po powrocie uzyskał awanse w hierarchii kościelnej, zostając kantorem płockim oraz kanonikiem w kapitule gnieźnieńskiej, by następnie zostać doradcą. Być może był on kanclerzem Siemowita IV, pełniąc ten urząd przez trzy lata (1414-1417). Kolejnym pracownikiem był Stanisław Pawłowski z Pawłowic, który studiował na Uniwersytecie w Krakowie, jednakże nic nie wiadomo o uzyskanym przez niego stopniu naukowym. W kancelarii Siemowita był notariuszem, następnie kanclerzem w ziemi sochaczewskiej oraz rawskiej, a w 1417 r. objął urząd kanclerza dworskiego. Ukoronowaniem jego kariery duchownej było objęcie urzędu biskupa płockiego w 1425 r. Trzecim pracownikiem, który studiował na krakowskim uniwersytecie był Czambor z Iłowa. Uzyskał on tytuł bakałarza sztuk w 1409 roku. Kolejne studia podjął na Akademii Krakowskiej. Po powrocie na Mazowsze rozpoczął pracę w kancelarii Siemowita IV. Tytułowany był kanclerzem ruskim oraz mazowieckim, który porzucił karierę w kancelarii książęcej na rzecz wyjazdów dyplomatycznych⁴⁷.

b) Herby oraz pieczęcie

Za panowania Janusza I oraz Siemowita IV Mazowsze posiadało dwa oddzielne herby, dla każdej dzielnicy inny. Herb księstwa płockiego po raz pierwszy pojawił się w pierwszej połowie XIV w. na pieczęci Bolesława III Wańkowica. Przedstawiał on niekorowanego orła rozpostartego na tarczy herbowej. Taki sam orzeł widniał na chorągwiach wojsk Siemowita IV prowadzonych w bitwie pod Grunwaldem. Długosz podaje również informację, iż orzeł był koloru białego i znajdował się na czerwonym polu⁴⁸. Herb księstwa czersko-war-

⁴⁵ Zob. A. Wolff, *Metryka Mazowiecka: układ pierwotny, sposób rejestracji*, Warszawa 1929; S. Kętrzyński, *Zarys nauki o dokumencie polskim wieków średnich*, Poznań 2008, s. 380-389.

⁴⁶ J. Grabowski, *Intelektualiści w kancelarii książęcej na Mazowszu w XIV i w pierwszej połowie XV wieku. Ze studiów nad średniowieczną elitą umysłową na ziemiach polskich*, w: *Genealogia. Stan i perspektywa badań nad społeczeństwem Polski średniowiecznej na tle porównawczym*, red. J. Pakulski, J. Wroniszewski, Toruń 2003, s. 219-221.

⁴⁷ J. Grabowski, *Intelektualiści w kancelarii*, s. 222-225.

⁴⁸ J. Długosz, *Roczniki, czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego*, ks. 10 i ks. 11 (1406-1412), Warszawa 2009, s. 104.

szawskiego w sfragistyce mazowieckiej pojawia się po raz pierwszy pod koniec lat siedemdziesiątych XIV w. i wiąże się z podziałem Mazowsza między synów Siemowita III. Tarcza herbowa została podzielona na cztery części. W na przemian ległych polach tarczy 2 i 3 znajduje się orzeł bez korony, natomiast w polach 1 i 4 widnieje skrzydlaty smok z dwoma łapami wznoszonymi ku górze oraz zwiniętym ogonem. Oba zwierzęta zwrócone są w prawą stronę. Herb ten powstał dzięki połączeniu smoka, który znajdował się w godle ziemi czerskiej, z orłem bez korony, który był godłem osobistym Piastów mazowieckich oraz całego Mazowsza⁴⁹. Herb ten opisuje również Jan Długosz w *Rocznikach*, wymieniając chorągwie uczestników bitwy pod Grunwaldem⁵⁰.

Jedną z najważniejszych czynności kancelarii było uwierzytelnianie dokumentów, czyli ich pieczętowanie, co było jednym z ostatnich etapów tworzenia dokumentu. Przez cały okres rządów Janusz Starszy używał pięciu rodzajów pieczęci: dwóch większych, dwóch sygnetowych oraz herbowej średniej. Dwie pierwsze (większa oraz sygnetowa) ulegały zmianie przez początkowy okres rządów, czyli do 1379 r., ze względu na zmiany w tytułaturze ziemskiej księcia. Pieczęć piesza większa (I) znajduje się przy dokumencie z 26 lipca 1376⁵¹. Przedstawia stojącego rycerza, który ma uosabiać zapewne księcia Janusza. Twarz rycerza jest dostojna, przedstawiona dość dokładnie. Ubrany jest on całkowicie w zbroję, która ma niezwykle dokładnie zarysowane naramienniki, nałokietniki oraz nakolanniki, nałożony na głowę hełm typu łepkowego. W lewej ręce trzyma tarczę z orłem bez korony. Wspiera się na mieczu, którego ostrze opuszczone jest w dół. Napis wyryty majuskułą gotycką na pieczęci brzmi: + S · IOHANNIS · DI · GRA · DVCIS · MAZOVIE · DÑI · WISNESIS ET WARSZOVIESIS. Pieczęć piesza większa I używana była wg. Kuczyńskiego w latach 1374-1379. Pieczęć piesza większa (II) zwana jest również majestatyczną⁵². Pieczęć herbowa średnia Janusza I Starszego wprowadzona po raz pierwszy w sfragistyce właśnie przez owego księcia, prawdopodobnie w 1379 r. i używana do 1429 r. W polu pieczęci znajduje się herb dzielnicy czersko-warszawskiej. Napis na pieczęci napisany majuskułą brzmi: s · ducis · iohannis · de mazovia · heres · czyrrencis. Odcisk w wosku czarnym, na jedwabnym, niebieskim sznurze, przy dokumentach z 5 sierpnia 1409⁵³ oraz 23 maja 1410⁵⁴.

Książę Siemowit IV posługiwał się również pięcioma pieczęciami: dwoma pieczęciami większymi oraz trzema pieczęciami sygnetowymi. Podobnie jak w wypadku Janusza I, pieczęcie te ulegały zmianom ze względu na zmiany w tytułaturze ziemskiej. Pierwszą znaną pieczęcią Siemowita jest pieczęć herbowa sygnetowa (I), która była używana przez księcia prawdopodobnie w latach 1374-1379, kiedy Siemowit IV nie uzyskał ostatecznego

⁴⁹ Z. Michniewicz, *O wyobrażeniu smoka na pieczęciach, monetach i w heraldyce Piastów*, w: „Wiadomości Numizmatyczne”, 4/1960, z. 1-2, s. 53-54; S. K. Kuczyński, *Pieczęcie książąt mazowieckich*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1978, s. 165-169.

⁵⁰ J. Długosz, dz. cyt., s. 104.

⁵¹ *Dokument z 26 lipca 1376 roku, w którym Janusz I Starszy nadaje mieszczanom warszawskim przywilej na wybudowanie łaźni wraz z pieczęcią piesza większa (I) i contrasigillum pieczęcią sygnetową*, w: Zbiór dokumentów pergaminowych, sygn. 1501.

⁵² S. K. Kuczyński, dz. cyt., s. 329.

⁵³ *Dokument z 5 sierpnia 1409, w którym uregulowane zostały stosunki księcia Janusza I Starszego z wójtem i radą miasta dotyczących składania dziesięciny wraz z pieczęcią herbową średnią*, w: Zbiór Dokumentów Pergaminowych, sygn. 1510.

⁵⁴ *Dokument z 23 maja 1410 roku, w którym Janusz I Starszy przesiedla kmieci ze wsi Solec i zwolnieniu ich z służby na 5 lat wraz z pieczęcią herbową średnią*, w: Zbiór Dokumentów Pergaminowych, sygn. 1511.

przydziału ziemi. Odcisk jej jest znany z jednego tylko dokumentu, wystawionego 29 czerwca 1374. W polu pieczęci znajduje się orzeł bez korony zwrócony w lewą stronę. Druga pieczęć herbowa sygnetowa (II), z napisem: s: semovi | ti * ducis * | plocensis, była przypuszczalnie używana w latach 1379-1426⁵⁵. Ocena czasu użytkowania pieczęci wiąże się z tytułaturą, w której występuje ziemia płocka. Tą Siemowit odziedziczyć miał dopiero po śmierci swego ojca, ale działy ziemi znane były już w 1379 r. Nie wiadomo, kiedy weszła do użytku kancelaryjnego trzecia pieczęć herbowa sygnetowa (III). Oprócz pieczęci sygnetowych, Siemowit IV stosował również dwie pieczęcie większe. Pierwsza z nich stosowana była prawdopodobnie w latach 1379-1397 r. Znany odcisk jest fragmentem, który zachował się w jednym dokumencie z 9 lipca 1383⁵⁶. Druga pieczęć herbowa większa (II) użytkowana była przez Siemowita IV do śmierci, zaś później nadal stosowana przez jego synów, którzy do 1434 r. pozostawali braćmi niedzielnymi. Pieczęć została przerobiona później na polecenie Siemowita V i nadal przez niego stosowana. Znany odcisk tej pieczęci znajduje się przy dokumencie z 12 lutego 1425⁵⁷. W polu na tarczy widniał orzeł bez korony zwrócony w prawą stronę. Napis brzmiał: S : SEMOVITI : DEI : GRACIA : DVICIS : MAZOVIE : DOMINI : [...]IS : ET : VISNENSIS, który napisany majuskułą.

c) Budownictwo i architektura

Na Mazowszu po średniowiecznych, czysto gotyckich zamkach pozostały najczęściej ruiny albo informacje o tym, że w danym mieście znajdowały się gotyckie budynki. Murowane zamki gotyckie zastępowały najczęściej drewniano-ziemne grody, które budowane były głównie dla kasztelanów. Od połowy XIV w. można zauważyć na ziemiach mazowieckich proces przemiany grodów na murowane zamki z drewnianymi dworami. Książę Janusz Starszy był wielkim moderatorem zabudowań książęcych w całym księstwie czersko-warszawskim. Działalność Siemowita IV w zakresie budownictwa, na stan dzisiejszych badań, można określić jako znikomą.

Z rozkazu Janusza I została rozbudowana sieć grodów obronnych, które spełniały również swe funkcje administracyjne. Tak powstały zamki w: Ciechanowie, Czersku, Liwie, Warszawie, Wiźnie oraz Wyszogrodzie, z czego jedynie częściowo do czasów obecnych przetrwały zamki w Ciechanowie, Czersku, Liwiu oraz Warszawie⁵⁸. Dwór Wielki (*Curia Maior*) na terenie zamku warszawskiego był bardzo reprezentacyjnym i piętrowym budynkiem głównym. *Pierwsza kondygnację zajmowały piwnice. [...] Druga kondygnacja w przyziemiu składała się z dwóch pomieszczeń z oknami wychodzącymi na Wisłę. Pierwsza z tych sal kwadratowa i druga dwukrotnie większa służyły przypuszczalnie sądom książęcym odbywającym się na rokach wielkich. Może właśnie w tej mniejszej izbie książę Janusz obradował ze swymi doradcami*⁵⁹. W Dworze Wielkim znajdowała się zapewne również kancelaria książęca. Na pierwszym piętrze dworu mieściła się sala reprezentacyjna, pomieszczenia mieszkalne księcia oraz jego rodziny. Za panowania Janusza zbudowana została również

⁵⁵ S. K. Kuczyński, dz. cyt., s. 334-335, 339-341.

⁵⁶ Tamże, s. 335-337.

⁵⁷ Tamże, s. 338.

⁵⁸ I. Galicka, *Z mecenatu książęcego na Mazowszu*, w: *Mecenas, kolekcjoner, odbiorca: materiały sesji Stowarzyszenia Historyków Sztuki*, red. E. Karwowska, A. Maczak-Krupa, Warszawa 1984, s. 66.

⁵⁹ M. Wilska, *Książę Janusza...*, s. 34.

Wielka Wieża (Grodzka), która powstała wcześniej niż Wielki Dwór. Najniższe kondygnacje tej wieży mogły stanowić skarbiec ze względu na trudno dostępne, a tym samym bezpieczne miejsce⁶⁰. Przekształcanie grodu drewniano-ziemnego w Czersku miało swój początek między 1398-1406⁶¹. Budowę rozpoczęto od postawienia ceglanych wież w nieregularny obwód obronny, wykonany z nasypów ziemnych umocnionych drewnem. Budowę murowanego zamku rozpoczęto prawdopodobnie w tym samym czasie co w Ciechanowie oraz Liwii. Analiza budowli (identyczna technika kładzenia murów ceglanych, forma wież kolistych, wysuniętej czworobocznej wieży wjazdowej etc.) wskazuje, iż te trzy zamki budował jeden murarz – Niklos.

Podczas rządów Janusza I Starszego, przeprowadzano modernizację grodów, stawiając nie tylko zamki, ale również kurie. Była to zabudowa ośrodków własności książęcej, których stawianie zapoczątkował właśnie Janusz I. Składały się one z *budynków mieszkalnych, administracyjnych i gospodarczych we wspólnym ogrodzeniu. Funkcji mieszkalnej oraz administracyjno-reprezentacyjnej służyły budynki, których liczba w różnych kuriach wahała się od dwóch do czterech. W każdej kurii istniał tzw. dom duży, przeważnie dwukondygnacyjny, w zasadzie trójdzielny, o powtarzającym się zestawie pomieszczeń na parterze, powtórzonym na piętrze*⁶². Kurie książęce istniały na pewno w Błoni, Grójcu, Łomży, Makowie, Nowym Mieście, Nowogrodzie, Opinogórze, Ostrołęce i Zakrocymiu. Budowane były również strażnice, które miały chronić tereny przygraniczne. Takie budowle powstały na pewno w Złotorii i Tykocinie, z czego pierwsza z nich została spalona jeszcze za panowania Janusza I⁶³. Można przypuszczać, że istniało więcej strażnic, gdyż te tereny narażone były na liczne najazdy przede wszystkim ze strony krzyżackiej. Nie zachowały się jednak, ani źródła mówiące o rozmieszczeniu strażnic, ani same budowle. Ze wszystkich budowli, które ufundował Janusz I Starszy, na uwagę zasługuje również katedra św. Jana w Warszawie. Około 1390 r. z inicjatywy księcia Janusza powstała tu gotycka budowla murowana, która w 1406 r. stała się kolegiatą. Kościół ten w późniejszym okresie stał się miejscem pochówku książąt mazowieckich, w tym Janusza Starszego, który pochowany jest w podziemnych kryptach kościoła⁶⁴.

Powszechnym budulcem na terenie Mazowsza w połowie XIV w. pozostawało drewno. Było ono najłatwiej dostępne ze względu na ogromne połacie lasu, jakie rosły na terenie ziem mazowieckich. Rządy Janusza I doprowadziły do stopniowych zmian w budownictwie: wprowadzono cegłę, posiłkującą się jedynie drewnem. Budowniczcy, którzy nadzorowali budowy zleceń książęcych początkowo pochodzili z Prus. Muratorzy tam pracujący poszukiwali nowych miejsc pracy, gdyż na Pomorzu zaczynało brakować zleceń. Szukali zatrudnienia na Litwie, Inflantach, Kujawach, Mazowszu oraz Wielkopolsce⁶⁵. Taką postacią był mistrz murarski Niklos, który na zlecenie Janusza nadzorował budowy zamków

⁶⁰ Tamże, s. 34-36.

⁶¹ Według ustaleń Zagrodzkiego, w tym okresie nastąpiła przerwa w budowie kościoła św. Jana w Warszawie. przypuszcza on, że w tym czasie pracownicy mogli podjąć w tym czasie budowę zamku w Czersku. T. Zagrodzki, *Czersk. Zamek i miasto historyczne*, Warszawa 1996, s. 42.

⁶² I. Galicka, dz. cyt., s. 67.

⁶³ I. Galicka, dz. cyt., s. 67.

⁶⁴ T. Zagrodzki, *Gotycka architektura katedry św. Jana w Warszawie*, Warszawa 2000.

⁶⁵ I. Galicka, dz. cyt., s. 69-70.

w Liwie, Ciechanowie oraz prawdopodobnie w Czersku. *Jego wykształcenie, odebrane w pruskich warsztatach budowlanych potwierdzałaby rozległa wiedza inżynierska i opanowane rzemiosło murarskie, przejawiające się w sposobie placu budowy, np. w Ciechanowie, fundamentowanie, układania zarówno murów fundamentowych, jak i podmurówki kamiennej i murów ceglanych we wszystkich trzech zamkach*⁶⁶.

3. Zakończenie

Jak zostało przedstawione w niniejszym artykule, Mazowsze przełomu XIV i XV w. nie należało do najbardziej zacofanych księstw. Okres ten był początkiem rozwoju potencjału mazowieckiego oraz rozpoczęcia procesu modernizacji ziem Mazowsza. Lokacje miast, rozwój skarbowości oraz handlu wskazują na szczególny nacisk obu książąt mazowieckich na chęć wzbogacenia swych ziem i ich rozkwit ekonomiczny. Świadczy to nie tylko o pobudkach materialnych, ale również myśleniu perspektywicznym – aby ich potomkowie nie odziedziczyli gorzej uposażonych ziem niż oni sami. Ponadto zmiany wprowadzane w budownictwie, a szczególnie wprowadzenie cegły jako budulca, rozwój architektoniczny czy przedstawienia napieczęte wskazują na dbałość o estetykę i odbiór swej osoby na zewnątrz. Intensywność reform i widoczne chęci modernizacji swych dzielnic przez książąt mazowieckich, doprowadziła do rozpoczęcia dla Mazowsza czasu dobrej koniunktury, który trwał przez większość XV w.

Economic and cultural activities dukes of Mazovia Janusz I of Warsaw and Siemowit IV Summary

This article discusses the economic and cultural activities of Princes Janusz I of Warsaw and Siemowit IV, who reigned in Mazovia at the turn of the fourteenth and fifteenth centuries. Details of the most important elements of the economy of Mazovia, such as the finances of Mazovia, tax related issues and the dependencies of the population of the prince. It discusses the roads and trade routes running through the lands of Mazovia and locations of cities under German law and administrative offices and prince's trade policy. In terms of cultural activities associated with Janusz I of Warsaw and Siemowit IV, it describes the structure and activities of the office of princes and what's involved princely titulature, emblems and seals of both princes. Also discussed are the prince's influence and activities in the field of architecture and construction in the lands of Mazovia.

Keywords: dukes of Mazovia, lands of Mazovia, Janusz I of Warsaw, Siemowit IV, Mazovia, locations of cities under German law, trade routes, the office of princes, seals, castles, taxes

⁶⁶ Tamże, s. 70.